

Sz. Deme László

Mínuszok, flamingók és mások

XX. THEALTER FESZTIVÁL - SZEGED

A kisinyovi rózsza
(Urbán András Társulata –
Kosztolányi Színház, Szabadka)

Tavaly még az Illúzió állt a fesztivál középpontjában, mostanra sok-sok illúzió elszállt, főként abban a tekintetben, hogy az ideai Szabad Színházak Fesztiváljának finansziális háttere normalizálódhatna a közeljövőben. Sőt. A rendező szegedi MASZK Egyesület is abba a független és innovatív, avagy alternatív színházi csoportosulásba tartozik, mely az úgynevezett Előadó-művészeti Törvény jogosítványai szerint garantált összegnek csupán a töredékére kapott *ígéretet* a kulturális döntéshozóktól jelen cikk írásának idején. Fesztivál mégis van. Miből? Egyelőre más, kevésbé befolyásolható pályázatokból, valamint fogcsikorgatásból, daczból, elhivatottságból, az alternatív színházat két

évtized alatt megszerető szegedi közönség kitartásából és leginkább a remélhetőleg nem naiv reményből, hogy a megnyitón repkedő forint-mínuszok valahogy mégiscsak leszálnak majd hamarosan a nulla közelében.

Szerencsére másfajta jószágok is szálldosnak a fesztivál bő egy hete alatt. Soha ennyi flamingót színházi kontextusban: hol egy műsorfüzet-borítón, hol a színpadra állított rózsaszín műanyagba fröccsöntve, hol egy táncos mozdulataiban. Tolnai Ottó szimbolikájának kedves madara inváziószerűen hirdeti „szülőatyját”: az idei Thealter vezérfonala *Tolnai Világlexikona*, a hetvenedik születésnapját a fesztiválon ünneplő vajdasági költő-író enciklopédikus gazdagságú életműve. „Ha én

Tolnai Ottó volnék... – így kezdi köszöntőjét Esterházy Péter is a *Jelenkor* beszélgetésén –, ha ő volnék, akkor értenék a tengerhez, és úgy lennék avantgárd, mintha lenne hagyományom.” Érdeemes ezt a két jegyet kiragadni, hisz a tenger és az avantgárd kuriózum idehaza. Mindkettőből hiány van, akár átvitt, akár konkrét értelemben. Némi poétikus túlzással elve a tenger ezerféle árnyalata, végtelen tágassága, ereje stb. bármikor új energiával tölthet fel egy színházat, ha megvan benne a nyitottság az ismerős „Balaton” helyett még felfedezetlen, sósabb vizekre evezni. Avantgárd színházi hagyo-

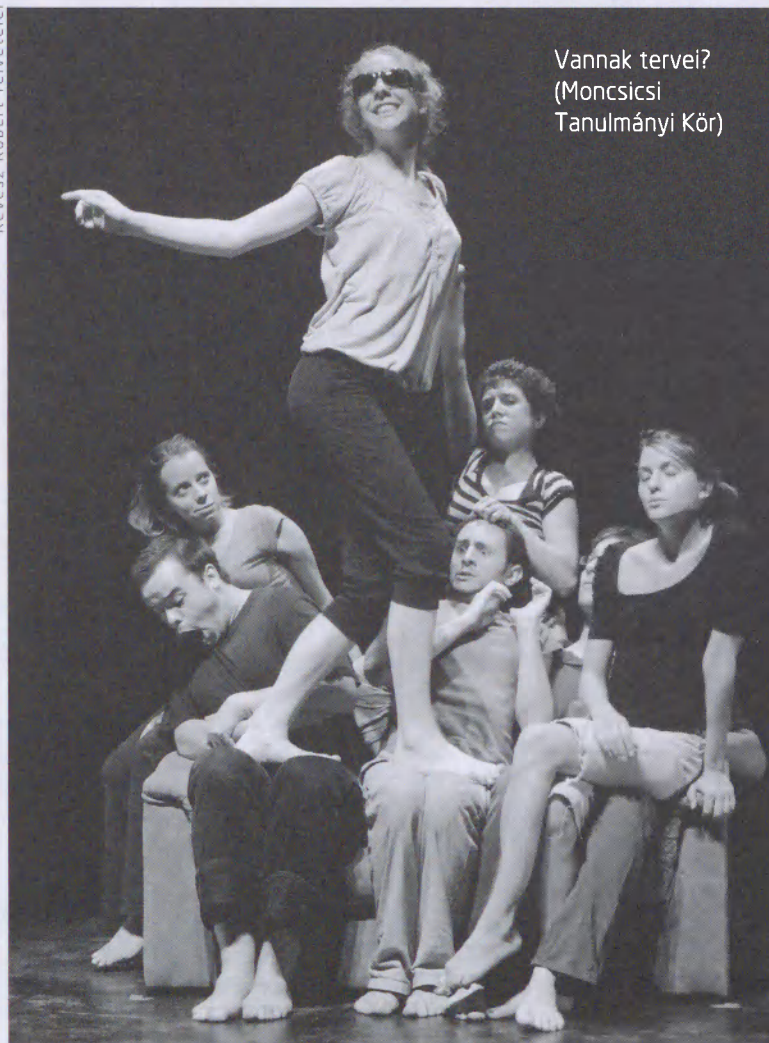
Harlekin
(Derevo)

mányunk pedig az irodalmihoz hasonlóan gyűszűnyi, érdemes lenne erőteljesebben ápolgatni és serkenteni, ha már a délszláv hagyományokkal összefonódva kisarjadta magyar nyelvű művészeti anyag, illetve az experimentális irányokba keresgélő színházi alkotók és társulatok serege rendelkezésre áll, még ha jelen cikk írásának idején a szakmai (?) politika ezt nem ismeri is fel. A MASZK viszont évek óta saját erőből menedzseli az ilyen jellegű előadások létrehozását, idén a „Tolnaikat”. Az „előőrs” további erősítésére is szükség lenne, hiszen az általam látott előadások ezúttal inkább csak birkóznak a Tolnai-lexikkal, mintsem győzelmes színházzá alakítva maguk alá gyűrnék az irodalmat.

Az irodalmi vájkálások nem válnak igazán nagy ívű metamorfózissá: leginkább a szövegek kínálta képek kerülnek elő, mintha a Tolnai-szövegek színpadi interpretációja csakis fizikai kibontásukban lenne elképzelhető. A GoBe Társulat a *Tolnai Tánclexikon – Az eszéki zsiráf* című előadásában csakugyan egy lexikon alaposágával igyekszik körbejárni a szócikkek helyébe kerülő mozgásszínházi elemeket. Góbi Rita koreográfiájában már-már középkori, gótikus világban kavarnak a Tolnai ihlette, küzdelemmé formált motívumok egy-egy állat bőrébe bújtatva a dinamikus pulzáló kompozíciók részeként, a flamingó például magas sarkú csizmában csetlő-botló vamp. Erőteljes képekkel dolgozik *A kisinyovi rózsza* is – Urbán András Társulata és a szabadkai Kosztolányi Színház közös produkciója –, de ezúttal meg is reked a képek szintjén, és nem generál olyan hétköznapiból induló, de mélyre, a zsigerekig hatoló rétegeket, mint megszokhattuk. A Tolnai-toposzok kihelyeződnek ugyan – náluk flamingószobrocskák

köré számtalan kézitükörből álló deltavidék terül –, ám sem a képek, sem a szövegek nem mozdulnak *igazán* tovább, nem telítődnek újabb gondolati tartalmakkal, s bár biztosak lehetünk benne, hogy a társulat „kegyetlenül” megdolgozta az irodalmat, de valahogy nagyon önmagába zártan, nehezen feltörhetően, s ezért alig-alig élvezhetően kerül elénk az anyag; továbbgondolásra sem igen inspirál. Leginkább Döbrei Dénes *Börkertje* láttán reménykedhetünk egy könnyedebb és távolságtartóbb vizsgálódásban, mert ő nem köti le energiáit a szövegek és motívumok beemelésével, inkább allúziókat teremt, leginkább egy Tiszát, ártéri nádasokat, az alföldi fű illatát idéző – ha úgy tetszik, Tolnai-autentikus – miliőben próbál hangulatokat átadni. A látvány kidolgozottságát azonban gyengíti, hogy Döbrei meglehetősen komótos mozgásanyaggal pihenget a táncos részekben, flamingója is csak áll fél lábon egy ladiknyi Tiszában, s a többi szereplőnek kell leöntenie egy-egy vödör véres-vörös festékkel. Lajkó Félix – mozgásokkal párhuzamos, de csakhamar azok fölé kerekedő – citaraszólója viszont szokás szerint elunghatatlan, így koncertélmény teljeseedik ki, s a zene alá annyi *Tolnait* képzel magának az ember, amennyit csak bír. Marad ugyanaz az élmény: bosszankodás, hogy Tolnai ezer és ezer reflexiót, irányt és sejtést felvető gondolkodásmódja sehogy sem talál *királyi* utat a színpadra. Mert egyfajta utat azt talál, hiszen a szövegek és képek megszólaltatnak és formába állítatnak, de a telhetetlen néző mégis leginkább azzal fogalmazná meg a hiányt, hogy egyik

Révész Róbert felvételei

Vannak terveik?
(Moncsicsi
Tanulmányi Kör)

esetben sem ragyog fel benne glóriaként szétsugárzó „aha”-élmény, hogy igen, éppen így, ilyen formában alakítható át Tolnai világa színházzá, csakis így szólhat meg érvényesen színpadon, nem pedig másképpen.

Szárnyal viszont a Derevo: káprázatos, izig-vérig színházat helyez fel *Harlekin* címmel, valamiféle commedia dell’arte és egy hajdani mutatványosvilág felidézése ürügyén. Csikos nadrágos, félmeztelen Harlekin és társa, egy Pierrette-szerű, női figura születik meg marionettként, rajtuk kívül afféle játékmesterként (ál)po-cakos és (ál)szakállas bohóc uralja még a színpadot. Az uralom mindhármuk esetében teljes értékű: egész testüket, valamennyi gesztusukat és mimikájukat teljes egészében kontroll alatt tartják, de ezzel együtt is olyan hihetetlenül könnyed a játékuk, mintha repülnének a színpadon, magukkal kényszerítve a nézői tekintetet. Annyira határozott és pontos minden mozdulat, annyira kidolgozott, arányos és mégis érzékeny, részletező a viszonyok kialakítása, hogy nem is keressük a mértéket, csupán gyönyörködnünk kell a történetekben. Szó nem is hangzik el, csak előslikanak a varázslatos hangulatok a színpadi fények, a füst, a zenei bejátszások ízléssel mért adagjaitól továbbrepítve. Minden – alakok, jelenetek, motívumok – vándorol valami álomszerű dramaturgia szerint, és furcsán lebegve kering elő folyamatosan a kintornások, cirkuszi bohócok és vándorszínészek sajátos világa, egy meghitt fájdalommal átítatott kapcsolat stációival keverten. Valahogy úgy, ahogy Weöres írja: „tárt kebleden reszket a kóc, / meghal érted a Jancsi bohóc” – ahogy Nyemcsok Éva Eső írja a rendezvény *Ex-Stasis* nevű fesztiválújságjában. Csak a flamingó hiányzik, vagyis Tolnai. Rejtetten persze itt felbukkan, hisz a fesztivál koncepciója érezhetően az – ami Tolnai művészetével nagyon is rokon –, hogy többféle identitást kössön csokorba, több színházi vonalat mozgósítson.

A vonalak meglehetősen hullámzóak – háborog a tenger –, s a tarka fesztivál-karakter kicsikét billeg, de azért megáll a lábán. A Theater évente egyszer összefogja azokat a sajátos vidéki és régiós hálózatba szerveződő magyar nyelvű csoportokat, amelyek nem a bevett színházi formákkal és előadás-helyszínekkel kísérleteznek határon innen és túl, idén Romániától Szerbián és a szentesi dráma tagozatosokon át egészen Pécsig, Debrecenig, Szegedről pedig két alternatív műhelyt is bemutatva.

A két szegedi csoportnál a látványból születő varázslat a megkapó. Vidám városi vándorkoncerttel, egy Happy Hourral lep meg a Focus Műhely. Megzenésített versek szólnak meg, s a közjük iktatott derűs és spontán közjátékokkal kis közösségük belső viszonyaiba is beavatnak. Mindez nem is lenne több ügyesen szerkesztett zenés estnél, de a magukra aggatott, le- és felkapcsolgatható karácsonyfaéggőkkel valami képregényszerű stilizációnak tűnő, de abszolút színházi erőteret is megmozgatnak. Sötétebb tónusokban játszik a Metanoia Artopédia *Tizenhárom hónap* című tárgyszínháza egy fekete leplekkel borított szobányi térben. Alig két tucat ember szoronghat egyszerre a tenyérnyi nézőtér, a játéktér viszont kozmikussá tágul. Apró-cseprő akusztikus dokumentumocskák repítenek vissza 1920 ápriliséig, de mire a nosztalgikus hangulatnak átadná magát az ember, az édeskés mellé csúszik a gyűlölet. Levéltári anyagokból és újságcikkekből a korfestés mellé rajzoló-

dik Löw Immánuel rabbi tizenhárom havi, megmagyarázhatatlan fogsága, miután szóvá tette a kínzásnyomokat, melyeket egy meggyilkolt zsidó mérnök testén látott. Koncepció vád a jutalma – kapkodva kell a királyragalmazás frázisát kormányzóira változtatni –, majd egy év múlva amilyen irracionálisan született a vád, úgy érkezik a kormányzói kegyelem is. S ennek az álomszerű képtelenségnek a formai megfelelőjét látjuk a játéktér univerzumában. A játszóknak jobbára csak a hangjuk hallatszik, a rendező Perovics Zoltán inkább különféle tárgyak mozgatásával bízza meg őket, s az apró, világító kütyük és fénybe hajló tárgyak, fehér keszkenők, imbolygó keménykalapok, libegő faágak látványa operába illő méltósággal illusztrálja a történetet.

Méltóság helyett éles ironiával fogalmaz a hazai alternatívok két zászlóshajója, a Pintér Béla, valamint a Bozsik Yvette Társulat egy-egy meghívott darabja. Szegeden azonban nemcsak a hazai fesztiválok állandó szereplői tűnnek fel, hanem olyan, még kevésbé ismert, többnyire fiatal alkotók is, akiket más szemlék kockázatosnak ítélnék beválogatni, hiszen, kivált vidéken, nincs bejárattott közönségbázisuk.

A Moncsicsi Tanulmányi Kör *Vannak tervei?* című előadása alcíme szerint „szuicid esztrád a 4.48 pszichózis alapján”. Sarah Kane szövegét színinövendékek formálják a maguk képére, s a depressziós feszültségekből generációs hangulatot teremtenek. Üres a színpad, de a feltartóztathatatlannul áradó lendületnek nem is kell segédező, hogy erőteljes jelenetek során vezessen végig: minden a fiatalok lenyűgöző játékkedvéből születik meg. Egy másik, egyelőre alkalmi társulás, az Unokák Színháza szintén intenzív és még költőibb megmozdulással érkezik Debrecenből, ámbár formai megvalósításuk a darab jelenlegi állapotában némileg zabolázatlan. A *F.A.L.*-ban Farkas Arnold Levente verseire Kiss Gergely Máté és Nagy László Zsolt* személyes és intim etűdök – kissé zavaros logika mentén, ugrálásra fűzött – sorában mindennapi fordulatokat játszatnak egybe a keresztény szimbolikával. Hihetetlenül energikus, sőt vad összecsapásaik a Pincészínház téglafala mentén bensőséges, lírai hangulatokba csendesülnek, s valahogy az egész nem vállalja túl magát, sikerül megmutatnia a kapcsolatok líráját, fűződjön az a gyerekkori jó baráthoz, a nagymamához vagy egy kalauzhoz a villamoson. Hasonlóan játszatja egy körbe a különböző értelmezési síkokat Szakonyi György *Marginális*a is. Közben a szakrális levegője átjárja a színpadot, Szakonyi hihetetlen belső szabadsággal egyrészt olyan dolgokról mesél az életéből, amiket az ember inkább magában tart; másrészt úgy rángatózik a színpadon gatyában és félcipőben, mint valami magamutogató. Túllép az emberi mértéken, de az előadói belül marad. Közelít a ripacszkodáshoz, de a borotvaélen csak táncol, nem lépi át, s a vaskos exhibicionizmus mögül egyszer csak lefegyverzően bújik elő ugyanaz az őszinteség, amely a színművészetesek és a háromnevű fiúk darabjának is legerősebb sajátossága. Tiszta és közvetlen kommunikáció a nézők felé, technikai ügyeskedés majdhogynem teatralitás nélkül, minimalista kifejezésekkel: színház, amit ezen a fesztiválon alternatívnak hívnak.

* Nagy László Zsolt az előadás újabb szegedi vendégjátékán, szeptember 13-án tragikus hirtelenséggel elhunyt. (A Szerk.)